

POLSKO 1939 – ZKUŠENOST S RASISTICKÝM MASOVÝM VRAŽDĚNÍM

Himmler a Heydrich se od počátku války proti Polsku snažili exekutivní pravomoci SS a policie, které byly za hranicemi Říše omezeny, rozšířit a rozhodně využívali každou příležitost, jež se jim naskytla. Využili přitom Hitlerovy koncepce „národoveckých čistek“, které měly být uskutečněny na anektovaných polských územích, a (tehdy ještě) váhavého postoje armády podílet se na politice etnických čistek. Na konci roku 1939 SS a policie, zvláště Hlavní říšský bezpečnostní úřad, výrazně rozšířily nejen své hranice ve smyslu prostorovém, ale především své politické kompetence.

Oproti zahraniční politice Výmarské republiky usiloval Hitler po převzetí moci roku 1933 o sblížení s Polskem, které vedlo v lednu 1934 k německo-polskému paktu o neútočení.¹ Svých představ o „životním prostoru“ se však v žádném případě nevzdal. Dočasné zmrazení revizionistických požadavků vůči Polsku neznamenal, že by od nich upustil, neboť Hitler neměl na mysli revizi hranic vytyčených versailleskou smlouvou, ale ovládnutí rozsáhlých prostor v Sovětském svazu.² Polsko jako slabší partner mu přitom přišlo zcela vhod, neboť

¹ Srov. kapitolu s příznačným názvem „Die polnische Überraschung“ (Polské překvapení) v: Hildebrand, Reich, s. 586–592.

² Broszat, Polenpolitik, s. 9–13; Herbst, Deutschland, s. 106–110.

mu při pozdějších územních požadavcích ze strany Německa mohl nabídnout územní ústupky v Pobaltí a Bělorusku.³ Ale v okamžiku, kdy se polská vláda v roce 1938 nepodrobila německému přání, aby uzavřela válečné spojenectví proti Sovětskému svazu, se německá politika vůči Polsku změnila stejně rychle jako roku 1933. Poté, co polská vláda v březnu 1939 opakovaně prohlásila, že se německým požadavkům nepodřídí, oznámil Hitler o několik dní později vrchnímu veliteli pozemní armády Waltheru von Brauchitschovi, že sice zatím nezamýšlí „vyřešit“ polskou otázku nyní, ale pomocí „řešení, k němuž by mělo dojít v blízké budoucnosti“, musí být Polsko „sraženo k zemi tak, aby s ním v následujících desetiletích nebylo potřebné počítat jako s pol.[itickým] faktorem“.⁴

Je charakteristické, že se Hitler již v tomto rozhovoru zmiňoval o „vysídlení a přesídlení“, které představovaly „ještě otevřenou otázku“. Ve stejný den, kdy dal britský premiér Chamberlain v Dolní komoře britského parlamentu Polsku garance (31. března 1939), vydal Hitler šéfovi vrchního velení armády Wilhelmu Keitelovi příkaz k přípravě operace nazvané „Fall Weiß“, jak znělo krycí jméno pro válku proti Polsku, a 11. dubna podepsal odpovídající pokyny.⁵

Na konci května Hitler představil před Göringem, Raederem, von Brauchitschem, Keitelem a dalšími důstojníky otevřeně své válečné cíle: „Jde nám o obsazení [*Arrondierung*] životního prostoru na východě a zabezpečení zásobování potravinami“; vzhledem k tomu, že není žádný důvod Polsko šetřit, je třeba „při prvním vhodném příležitosti na Polsko zaútočit“.⁶

³ Hitler naznačil tuto možnost v rozhovoru s polským vyslancem Józefem Lipským dne 15. 11. 1933 (Herbst, Deutschland, s. 107n). K interpretaci, podle níž Hitler v letech 1934 až 1938 považoval Polsko za možného spojence při východní expanzi a teprve poté, co Polsko odmítlo tuto úlohu hrát, a v souvislosti s novým spojenectvím se Sovětským svazem se politika „životního prostoru“ soustředila na oblast Polska, srov. Broszat, Polenpolitik, s. 9–13.

⁴ Vermerk des Generalstabsoffiziers von Siewert über die Mitteilungen Hitlers an von Brauchitsch am 25. 3. 1939, IMG, Bd. 38, s. 274–276 (100-R); srov. Hartmann – Slutsch, Franz Halder. Hartmann, Halder. K rozhodnutí zaútočit na Polsko srov. Graml, Europas Weg, s. 184–198.

⁵ Das Deutsche Reich und der zweite Weltkrieg, Bd. 2, s. 79. O dva týdny později Hitler vypověděl německo-britskou námořní dohodu i německo-polský pakt o neútočení z roku 1934.

⁶ Bericht Schmuntz über die Besprechung am 23. 5. 1939, IMG, Bd. 37, s. 546–556 (Dok. 079-L).

V době, kdy německý ministr zahraničí Joachim von Ribbentrop uzavíral v Moskvě pakt, který otevíral cestu k válce, vysvětloval Hitler armádním velitelům na Obersalzbergu 22. srpna 1939 podrobně své představy o nadcházející válce proti Polsku:

Srdce uzavřít vůči soucitu. Brutální postup. 80 mil. lidí musí získat svá práva. Jejich existence musí být zabezpečena. Silnější má právo. Ta největší tvrdost.⁷

VÁLEČNÉ PŘÍPRAVY

Reakce na roztržku s Polskem na jaře 1939 a na rozhodnutí vést válku byly v Hlavním úřadě SD rychlé. Dne 22. května byla v ústředním oddělení II 2 Vyhodnocování situace podle životní oblasti, jež v této době vedl Otto Ohlendorf, zřízena centrála II P (Polsko) pod vedením obersturmführera SS Germanna. Její úkol spočíval ve „shromažďování veškerých informací světonázorově-politického, kulturního, propagandistického a hospodářského charakteru, týkajících se němectví v Polsku“.⁸

Všechna ostatní hlavní oddělení byla vyzvána, aby předávala odpovídající zprávy ze svého oboru do centrály II P, která z nich měla pro Heydricha vytvářet každý druhý den krátkou zprávu a každý týden souhrnný přehled. Kromě toho měla centrála zřídit ústřední kartotéku, utříděnou jak podle oblastí, tak i podle osob, která by mohla být „případně dána k dispozici zásahovému komandu“.⁹ Současně vyzval židovský

⁷ ADAP, Serie D, Bd. 7, s. 172. K této Hitlerově řeči z 22. 8. 1939 existuje pět zápisů, přičemž ani v jednom případě nešlo o oficiální protokol, neboť Hitler účastníkům výslovně zakázal činit si zápisky. Jedná se tedy o soukromé zápisky, resp. poznámky, jejichž autoři jsou částečně neznámí; srov. k tomu Baumgart, *Ansprache Hitlers*; Boehm – Baumgart, *Ansprache Hitlers*.

⁸ Vermerk SD-Hauptamt II 2, 22. 5. 1939, BArch DH, ZR 510, A 9, Bl. 36/7–9; srov. též Ramme, *Sicherheitsdienst*, s. 106. Již k 9. 5. 1939 zaznamenal Herbert Hagen, vedoucí oddělení II 112 na Hlavním úřadě SD, rozhovor s untersturmführerem SS Emilem Augsburgem o možnostech navázání kontaktů s Polskem. Hagen poukázal ve všech záležitostech na to, že nejdůležitějším úkolem je získat přesné informace, na jejichž základě by bylo možné vytvořit co nejúplnější evidenci židovstva v Polsku (Vermerk II 112, Hagen, 9. 5. 1939; děkuji Danu Michmanovi za kopii tohoto dokumentu).

⁹ K přípravám Bezpečnostní policie a SD srov. Herbert, *Best*, s. 238n; Ramme, *Sicherheitsdienst*, s. 104n, 116n; k nasazení Bezpečnostní policie a SD v Polsku srov. též Wildt, *Radikalisierung*.

referát II 112 Hlavního úřadu SD sousedící vrchní sektory SD, aby se „snažily získat co nejvíce informací o polském židovstvu“.¹⁰

Tyto podklady se 5. července staly předmětem prvního jednání pod Heydrichovým vedením. Kromě Heydricha a jeho pobočníka Hanse-Hendrika Neumanna se ho zúčastnili Werner Best, Heydrichův zástupce v sekci Tajné státní policie a vedoucí policie specializující se na špionáž (*Abwehrpolizei*), Heinz Jost, v SD šéf úřadu III Kontrarozvědka, jeho spolupracovník (a pozdější nástupce) Walter Schellenberg, Helmut Knochen a Heinrich Müller jako šéf Gestapa. Přípravy (tzv. *P-Vorbereitung*) byly rozděleny podle oblastí, přičemž provedení měly organizovat „jako dosud společně Gestapa a SD“. Pro nasazení SD se počítalo s Jostem jako šéfem civilní správy, Franz Alfred Six měl působit u Heydrichova štábu, Erich Ehrlinger se měl stát velitelem zásahového komanda SD a Helmut Knochen měl být zodpovědný za zvláštní úkoly SD. Za veškeré přípravy v technickém ohledu (tedy, jak je uvedeno v poznámce: vojenská výzbroj, uniformy, zbraně apod.) byl zodpovědný Best, státněpolicejní opatření byla v Müllerově a Sixově kompetenci. Heydrich poukázal na to, že je nutné se přichystat i na „exekutivní opatření“, např. „získat informace o stávajících věznicích a možnostech vazby“.¹¹

Plánovalo se vytvoření čtyř operačních skupin po 500 mužích, jimž měli velet Josef Meisinger, Ernst Damzog, Emanuel Schäfer a Bruno Streckenbach. Hlavní velení se sídlem ve Varšavě měl převzít Lothar Beutel. Celkově však Heydrich během této porady zdůraznil,

¹⁰ Vermerk II 112, Hagen, 25. 5. 1939, citováno podle Michman, *Preparing for Occupation?*, s. 177. Na počátku července vytvořilo oddělení II P příslušné hlášení. Zprávy o Polácích v Německu a Němcích v Polsku byly shrnuty pod pojmem „německo-polské národovecké spory“ (*deutsch-polnische Volkstumsauseinandersetzung*). Především východní vrchní sektory SS byly vyzvány, aby podávaly hlášení; navíc se uskutečnily porady s tamními referenty. Kromě toho byla vytvořena „kartotéka nasazení“ (*Einsatzkartei*), která byla členěna podle osob, institucí, zeměpisných míst a oblastí zpracování (SD-Hauptamt II P, Aktennotiz, bez datace [červenec 1939]; BArch DH, ZR 521, A 9, Bl. 36/13). Kartotéka se stala součástí soupisu, v němž bylo uvedeno asi 61 000 jmen Poláků, především těch, kteří se podíleli na německo-polském válečném konfliktu v letech 1918 až 1921 (něm. *Sonderfahndungsbuch*, pol. *Specjalna księga Polaków ściganych listem gończym*; Borodziej, *Terror*, s. 29).

¹¹ Aktenvermerk Knochen vom 8. 7. 1939 über die Besprechung vom 5. 7. 1939, BArch DH, ZR 512 A9, Bl. 36/10–12.

že o nasazení je možné jasně rozhodnout až v okamžiku, kdy armáda přesně určí své plány. Kromě toho ještě není jasné, zda má být obsazen pouze Gdaňsk a koridor, nebo celé Polsko, které by bylo přeměněno v protektorát, přičemž Ukrajina by získala podobně závislý status jako Slovensko po vpádu do Čech. Pokud by došlo k nasazení na Ukrajině, k němuž podle Heydrichových informací již šéf úřadu vrchního velení vojska Zahraničí/Kontrarozvědka vydal „zvláštní příkaz“, má ho připravit Jost.¹²

V následujících týdnech se počet operačních skupin v souvislosti s rozmístěním vojsk zvýšil na pět; zpočátku byly pojmenovány podle svého shromaždiště, později byly označeny římskými písmeny: Vídeň (*Wien*) (I), Opolí (*Oppeln*) (II), Vratislav (*Breslau*) (III), Drawsko Pomorskie/Pomořany (*Dramburg/Pommern*) (IV) a Olštýn (*Allenstein*) (V).¹³ Streckenbach, předpokládaný šéf operační skupiny I, po válce vypověděl, že na konci července či na počátku srpna obdržel od Besta v Berlíně příkaz k nasazení a odjel ihned poté do Vídně, aby provedl přípravy.¹⁴ Příslušníci operačních skupin pocházeli převážně ze služeb SS a policie těch oblastí, kde byla umístěna příslušná ústředí, velitelé zásahových komand však byli pečlivě vybráni vedením Bezpečnostní policie v Berlíně.¹⁵ Převážně příslušeli k SD

¹² Ke Canarisovu zvláštnímu příkazu srov. výpověď Erwina Lahousena ze dne 30. 11. 1945, IMG, Bd. 2, s. 494. Podle Lahousena byl Canaris 12. září pověřen tím, aby rozdmýchal povstalecké hnutí v Haliči, osídlené z velké části Ukrajinci, přičemž by – jak Ribbentrop Canarisovi vložil – „byly všechny dvorce Poláků zničeny plameny a všichni Židé by byli zabití“.

¹³ Bestův dálnopis, jímž bylo přejmenování oznámeno, pochází ze 4. 9. 1939, vztahuje se však na již provedené rozmístění (CdS, gez. Best, 4. 9. 1939, StAnw Hamburg, 147 Js 31/67, Bd. 11, Bl. 1850). Osobní přehled operační skupiny Vídeň je datován 26. 8. 1939 (Vermerk Einsatzgruppe Wien der Sicherheitspolizei, gez. Huppenkothen, 26. 8. 1939; tamtéž, Bd. 8, Bl. 1322n).

¹⁴ Výslech B. Streckenbacha, 14. 3. 1967, GenStAnw Berlin 1 Js 12/65, Bd. 21, Bl. 3.

¹⁵ Srov. Krausnick – Wilhelm, Truppe des Weltanschauungskrieges, s. 34. Dr. Emanuel Schäfer, velitel operační skupiny II, uvedl při výslechu při soudním šetření proti Werneru Bestovi ad., že může s určitostí říct, že operační skupiny byly osobně sestaveny Bestem (Výslech Emanuela Schäfera, 27. 1. 1967; GenStAnw KG Berlin, RSHA-Ermittlungsunterlagen, Personalheft Psch 4). Kurt Hafke, osobní referent v RSHA na přelomu let 1939/40, po válce vypověděl, že složení operačních skupin až na jejich velitele, kteří byli vybráni Bestem a Heydrichem, sestavoval personální referát Hlavního úřadu Bezpečnostní policie (Výslech Kurta Hafkeho, 16. 3. 1967, 8. 7. 1969, GenStAnw KG Berlin, RSHA-Ermittlungsunterlagen,

a v Hlavním říšském bezpečnostním úřadě, jenž byl založen o několik týdnů později, získali vedoucí funkce. Velitel operační skupiny I Bruno Streckenbach byl předtím šéfem Gestapa a inspektor Bezpečnostní policie a SD v Hamburku; v RSHA se roku 1940 stal sekčním šéfem.¹⁶ Jeho zástupce Walter Huppenkothen, v RSHA později vedoucí odboru IV E Kontrarozvědka, vstoupil do SD jako soudní asesor a své první zkušenosti u Gestapa získal na služebnách v Královci a Tylži (*Tilsit*, dnes *Sovětsk*); v říjnu 1937 pak převzal vedení služebny Gestapa v Lüneburgu. Huppenkothen již disponoval zkušenostmi z nasazení pro Bezpečnostní policii, neboť při vpádu do Čech sloužil jako zástupce velitele jedné z operačních skupin.¹⁷ Oba členové štábu operační skupiny I, Heinrich Johann zum Broock a Georg Schraepel, později následovali Streckenbacha do RSHA. Broock (ročník 1914) působil předtím pod Streckenbachem na služebně inspektora Bezpečnostní policie a SD v Hamburku; starší Schraepel (ročník 1898) byl od roku 1930 u Kriminální policie v Braunschweigu, v letech 1936 až 1939 dokonce jako její velitel, a v dubnu 1939 převzal vedení Kriminální policie v Bochumi, odkud byl převelen k nasazení v Polsku.¹⁸ Ze čtyř velitelů zásahových komand operační skupiny I se Bruno Müller dostal později do RSHA.¹⁹

Personalheft Ph 14). K personálnímu složení operačních skupin srov. podrobně Rossino, Hitler, zvl. kapitola 2: Radicals and Killers.

¹⁶ Srov. Wildt, Streckenbach.

¹⁷ BArch, BDC, Personalakte Walter Huppenkothen; RMdI, Vorschlag zur Ernennung Huppenkothen's zum Oberregierungsrat, 15. 8. 1942, BArch DH, ZR 238.

¹⁸ BArch, BDC, Personalakte Georg Schraepel; Befähigungsbericht des Braunschweigischen Ministerpräsidenten, 16. 4. 1937; RMdI, Vorschlag zur Ernennung Schraepel's zum Regierungs- und Kriminaldirektor, 18. 12. 1942, BArch DH, ZR 110. Schraepel při poválečném výslechu uvedl, že příkaz k nasazení obdržel 17. srpna. Ve Vídni pak jako přípravu obdržel od Sixe rozsáhlý materiál s názvem „Polsko jako historické břemeno“ (*Polen als historische Hypothek*), s nímž se pak dva dny zabýval (Výslech Georga Schraepela, 9. 5. 1967, GenStAnw KG Berlin, RSHA-Ermittlungsunterlagen, Personalheft Psch 100).

¹⁹ Müller, jenž po studiu práv působil v letech 1933–1934 necelý rok jako starosta městečka Norderney na stejnojmenném ostrově v Severním moři, převzal po složení závěrečné státní zkoušky roku 1935 vedení služebny Gestapa v Oldenburgu a roku 1937 ve Wilhelmshavenu. Odtud přešel na podzim 1939 k operační skupině I (BArch, BDC, SSO-Akte Bruno Müller; RMdI, Vorschlag zur Ernennung Müllers zum Oberregierungsrat, 2. 2. 1942, BArch DH, ZR 234; srov. též níže pozn. 207 a Biografickou přílohu.